

////////////////////////////////////

FAB: VOORBEELDEN
UIT PRAKTIJK, BELEID
EN ONDERZOEK

**Inspiratiedag over functionele
agrobiodiversiteit – Verslag workshops**

4.11.2014

////////////////////////////////////

INHOUD

1	inspiratiedag FAB – verslag van het Namiddagedeelte: workshops.....	1
1.1	Algemeen opzet	1
1.2	Workshop 1: FAB in de rundveehouderij (moderator Bert Reubens)	1
1.3	Workshop 2: FAB in de fruitteelt (moderator Karolien Michiel)	1
1.4	Workshop 3: FAB in de sierteelt (moderator Katrien Janssen)	1
1.4.1	Onderzoek, voorlichting en nood aan informatie	1
1.4.2	Vermarketing	1
1.4.3	Wetgeving	2
1.4.4	Andere suggesties en knelpunten	2
1.5	Workshop 4: FAB in de akkerbouw & groententeelt (moderator Eva Snijders)	1
1.5.1	Topideeën uit de verschillende groepjes	1
1.5.2	Algemene discussie	2
1.5.3	Algemeen besluit	3

1 INSPIRATIEDAG FAB – VERSLAG VAN HET NAMIDDAGGEDEELTE: WORKSHOPS

1.1 ALGEMEEN OPZET

Centrale vraag per workshop: Wat zou er nog moeten/kunnen gebeuren om FAB ingang te doen vinden in de bedrijfsvoering?

- Wat zijn de topideeën?
- In hoeverre is het idee haalbaar (1-5)?
- Wat is momenteel nog een knelpunt?
- Wat kan hiervoor een oplossing zijn, wat moet er gebeuren om dit knelpunt weg te werken?

In onderstaande verslagen van de verschillende workshops staan enkel de hoofdpunten van de plenaire discussie weergegeven. Het was niet de doelstelling van de workshop om alle ideeën op de invulbladen aan bod te laten komen. De ingevulde tabellen zullen door de organisatoren bekeken worden in het kader van het vervoltraject voor deze FAB-inspiratiedag.

1.2 WORKSHOP 1: FAB IN DE RUNDVEEHOUDERIJ (MODERATOR BERT REUBENS)

- In **technisch/beroeps land- en tuinbouwonderwijs** zou er meer kennis rond agrarisch natuurbeheer en FAB moeten doorgegeven worden, zowel theoretisch als praktisch. Dit moet gebeuren door leerkrachten met ervaring (geloofwaardigheid, overtuigingskracht), hetgeen een knelpunt is in land- en tuinbouwonderwijs. Ook economische accenten leggen.
- **Demobedrijven** zijn nodig, om de boer 'uit zijn kot te lokken'. Dit zijn voorbeeldbedrijven waar boeren naar kunnen kijken, maar onder volgende voorwaarden: het moeten bedrijven zijn die algemeen sociaal aanvaard zijn, maar geen pioniersbedrijven (omdat deze te ver staan van de boer). Deze bedrijven moeten begeleid worden (bv. door bedrijfsplanners VLM), en zouden kunnen terugvallen op AGNABIO als kenniscentrum.

- Hoe **natuurgraslandbeheer en klassieke rundveehouderij combineren**, hoe beiden op elkaar afstemmen, wat zijn de mogelijkheden? Er is onderzoek nodig naar hoe je natuurlijke elementen in de bedrijfsvoering kan invoeren, bijvoorbeeld naar de combinatie natuurgraslanden en rundvee. In natuurlijke graslanden is de productie van hoogwaardig eiwit, van krachtvoer niet of nauwelijks mogelijk. Als je met natuurgrassen werkt, moet je dit compenseren met iets extreem aan de andere kant: een gewas met een hoge voederwaarde, een eiwitrijk gewas. Maar de rentabiliteit van eiwitgewassen zoals bv soja, luzerne, ... is momenteel te laag bij ons, het eiwitverhaal staat nog in zijn kinderschoenen. Als je daarentegen met gras-klaver werkt heb je minder eiwitgewassen nodig. Bovendien wordt het aspect van diversiteit in runderrassen nog te weinig belicht; we focussen in onderzoek op weinig rassen. Maar er moet ook 'omgekeerd' gedacht worden: schrale graslanden kunnen momenteel niet met gangbare rassen gecombineerd worden, maar zijn er robuustere rassen waarmee dit wel mogelijk is? De consument is ook op zoek naar diversiteit, naar verschillende smaken van vlees. De consument moet wel de prijs willen betalen.
- Er is een discrepantie tussen de (lage) economische meerwaarde van natuurgraslanden en de (hoge) **concessieprijs** die voor benutting ervan betaald moeten worden. Denk bv aan den concessies voor 9 jaar bij ANB. Er is ruimte om toegankelijkheid tot natuurgraslanden voor landbouwers beter te maken.
- **Maximalisatie of optimalisatie?** Hiervoor is een andere houding vanuit maatschappij vereist. Boert een boer volgens wat hem gevraagd wordt door de consument of door de distributiesector? De macht van de distributiesector is heel groot, de boer moet leveren aan de prijs die de winkel aanbiedt; de consument speelt een minder grote rol? Verschillende meningen in de groep.
- Het **economische verhaal** is het belangrijkste: de landbouwer wil zijn kost verdienen, of dit nu met FAB is of met gangbare landbouw. Het is belangrijk om aan de landbouwer de economische waarde van FAB te tonen. Onderzoek hiernaar is nodig.
- Momenteel bestaat er concurrentie tussen landbouw en natuur. Uiteenlopende doelstellingen, wedijver om gronden, etc. Organisaties rond landbouw en natuur moeten beter op elkaar worden afgestemd om FAB te bereiken.
- **Juridische onzekerheid** is een groot probleem. Wetgeving en landbouwpraktijk moeten beter op elkaar afgestemd worden, de wetgeving zou minder detaillistisch moeten zijn. Agromilieumaatregelen, beheerovereenkomsten: meer flexibiliteit toestaan, transparantie nodig, en minder wetgeving? Denk aan mobiel groen, tijdelijk groen. Meer vertrouwen in de boer.
- **Suggestie:** Mensen uit administratie eens laten meedraaien op een bedrijf. Zodat men effectief beseft hoe de praktijk in elkaar zit.

1.4 WORKSHOP 3: FAB IN DE SIERTEELT (MODERATOR KATRIEN JANSSEN)

1.4.1 Onderzoek, voorlichting en nood aan informatie

- Er is nood aan **informatie** aan de sector **over goede mengsels**: zaadsetting in volgende jaren, persistentie, welke nuttigen worden bevoordeeld, wat is het effect, ... vooral over de eerste twee topics is nog niet veel gekend. Hiervoor zou een databank kunnen opgezet worden, met info uit onderzoek en praktijk/veldervaringen.
- Knelpunt is de complexiteit van de sierteelt: FAB is niet zo specifiek, het mag geen plagen bevorderen. Bovendien gebruiken siertelers nog te veel gewasbeschermingsmiddelen, wat niet bevorderlijk is voor de biodiversiteit. Het is moeilijk om **schadedrempels** te bepalen voor de sierteelt, er is immers een verschil tussen teelttechnisch aanvaardbare schade en commercieel aanvaardbare schade.
- In het onderwijs heeft men nood aan meer informatie en aan praktijkvoorbeelden, wat kan via projectwerking, stage, bedrijfsbezoeken, ... Hierbij mogen ook knelpunten bij FAB aan bod komen. Een omschakeling in het curriculum duurt heel lang dus is het beter om **gastlectoren** te kunnen aanspreken.
- Er is verder ook nood aan (objectieve) bedrijfsvoorlichting FAB. **Persoonlijke begeleiding** is noodzakelijk. Vandaag is voorlichting ook grotendeels in handen van de fyto-industrie dus als een teler aan de slag wil met FAB, moet hij zelf op zoek gaan naar informatie. Dit soort voorlichting zou eerder een taak van PCS, Inagro, ... moeten zijn ofwel moeten we de *fytovoorlichters* meekrijgen in het verhaal. Het is wel belangrijk dat de voorlichters geloofwaardig overkomen.
- Bij onderzoek rond FAB is het belangrijk om **proeven bij telers** uit te voeren, om de betrokkenheid te verhogen en om FAB veel sneller ingang te doen vinden in de praktijk. Het is immers moeilijk om telers naar studiedagen te krijgen, maar mond-aan-mond-reclame werkt wel. Echter, als er iets fout loopt met de proef, is de teler de dupe dus hij zal toch moeten ingrijpen.
- Het is aangewezen dat siertelers een **slutelparasiet** identificeren (bv bladluis) en hiervoor FAB inzetten. Wat de schade van andere parasieten betreft, moet de schade afgewogen worden. Op die manier wordt minder gewasbescherming gebruikt en zijn er meer nuttigen. Dit is echter niet eenvoudig, en elk sierteeltbedrijf is ook anders. Echter, op het moment dat een bedrijf nuttigen gaat inzetten in het kader van IPM, zal het ook bewuster omgaan met gewasbeschermingsmiddelen.
- Het is belangrijk om ook de **voordelen voor het bedrijf** in de kijker te zetten. Dit kan zelfs zonder FAB expliciet te vernoemen bv. bloemenrand op een bedrijf dat aan thuisverkoop doet.

1.4.2 Vermarkting

- We kunnen de betrokkenheid van de siertelers verhogen door in de verf te zetten dat zij **leveranciers** van zaai- en plantgoed zijn dat ingezet wordt voor FAB en biodiversiteit in het

algemeen. De kennis over de producten moet ook hoger zijn bij de telers, zodat ze dit ook zelf kunnen promoten.

- Er is **mentaliteitswijziging** van de consument nodig en dat vraagt een duidelijke communicatie, de consument moet aanvaarden dat het product niet perfect is maar dat dit veel beter is voor het milieu.
- Niet alleen het economische luik is belangrijk, maar ook de **appreciatie en overtuiging** van de sierteler. Veel telers hebben ook oog voor de biodiversiteit, zij maken immers ook deel uit van een maatschappij die hier alsmaar meer aandacht voor heeft. Hier wordt te weinig focus op gelegd.

1.4.3 Wetgeving

- Er is nood aan een aanpassing van het natuurdecreet. Een soort “**mobiel groen**” zou interessant zijn, waarbij een teler zelf kan beslissen om bv. een haag te kappen en elders terug te zetten indien dit noodzakelijk is voor de landbouw-bedrijfsvoering. Men zou dit meer op landschapsniveau moeten bekijken. Mobiel groen kan dan niet gesubsidieerd worden maar geeft de landbouwer veel meer keuzes en zou dus aanslaan. Het moet aanzien worden als een deel van een teelt. Tegelijk is het ook belangrijk om dit te koppelen aan voorlichting: waarom het beter is om de hagen niet te kappen, waarom een gemengde haag interessanter is.

1.4.4 Andere suggesties en knelpunten

- Het probleem met FAB/IPM is wel steeds: **tijd**. Ook omdat IPM gemonitord moet worden om als teler zelf te leren van je eigen maatregelen op je eigen bedrijf.
- Het zou goed zijn mocht de overheid ook proberen FAB te doen ingang vinden door ze te **koppelen** aan andere, al dan niet verplicht maatregelen. Bv. door hagen aan te planten is de bufferzone of spuitvrije zone tot de waterloop ook beperkter. Wat is de optimale samenstelling van een groenbedekker bestaande uit minstens 2 soorten (te gebruiken in het kader van de vergroening) om aaltjes te bestrijden?
- Het is belangrijk om ook **intermediären of erfbetreders** (toeleveranciers, afnemers, ...) mee te nemen in het FAB-verhaal, maar hier hebben wij minder controle over / zicht op.

1.5 WORKSHOP 4: FAB IN DE AKKERBOUW & GROENTENTEELT (MODERATOR EVA SNIJDERS)

1.5.1 **Topideeën uit de verschillende groepjes**

- Een label opmaken, voor producenten die werken met FAB. Maar dan zou er een andere naam voor moeten gevonden worden want FAB is niet te begrijpen voor Jan met de pet. Bovendien roept de term te veel connotaties op met bio, alternatief, enz... Reactie op voorstel:
 - o Geen topidee. Omdat het zo breed is.

- Aantonen dat FAB besparingen kan bieden (pesticiden etc.); Educatie over het economische aspect. Nadruk leggen op de win-winsituatie. Reactie op voorstel:
 - o eerst nog andere kennis vergroten vooraleer je kan werken aan educatie rond economische aspecten.
 - o economische validatie van technische aspecten is nodig.

- Landbouwers van elkaar laten leren. Deelnemen aan lokale lerende netwerken een verplichte voorwaarde maken om subsidie te krijgen. Reacties op voorstel:
 - o Kennisopbouw op basis van verplichtingen vanuit subsidies vindt men geen goed idee. Dat werkt niet.
 - o In het verleden zijn er heel veel BO's afgesloten zonder te werken aan de kennis van de boer. Beter is om een BO te sluiten en tegelijkertijd te werken aan de kennis. Vb. Aantal verplichte opleidingen als onderdeel van de BO-contracten.
 - o Er moet nog heel veel kennis opgebouwd worden.

- Nood aan praktijkgericht onderzoek om kennis op te doen. Bijvoorbeeld rond het insectenleven. Welke insecten hebben welke nectar en welke pollens nodig en op welke plaats.

- Kennisdeling staat centraal. Kijken naar onderwijs, naschoolse vorming, lerende netwerken. Kenniskringen, landbouwers die onderling ideeën uitwerken maar waar ook begeleiding voor wordt voorzien. Randvoorwaarden: financiële beloning en juridische aspecten.

- Aandacht voor de knelpunten: Waarom stapt de boer niet over? Bv. juridische aspecten; omkeerbaarheid (tijdelijke natuur).

- Kennisuitwisseling en opbouw. Op verschillende manieren. Want elke boer leert de dingen graag op de manier die best bij hem past.

- Win-winsituatie meer tot uiting komen, meer uitdragen. Door de landbouwer laten doen. Boer is meer overtuigd door collega dan door ambtenaar.

- Maatregelen op landschapsschaal. Taak voor bedrijfsplanners uit verschillende hoeken. => bedrijfsplanners hebben er geen tijd en budget voor om zich daar nu mee bezig te houden.

1.5.2 Algemene discussie

- Kennis overbrengen is belangrijk aspect. Maar is de nodige kennis er al? Er wordt veel onderzoek naar andere dingen gedaan, maar FAB blijft onderbelicht. Er is ruimte, financiering en mogelijkheden nodig om onderzoek te doen naar FAB bij ons. Soms worden er gewoon dingen uit het buitenland overgenomen, maar is dat wel toepasbaar in Vlaanderen?
- Er is ook geld nodig om kennis bij de boer te brengen.
- Niet al het geld moet naar wetenschappelijk onderzoek gaan, maar ook naar uitwisselen van ervaringen (bottom up). Distels kan je sproeien met azijn i.p.v. pesticiden. Waarom wordt dit niet tegen landbouwers verteld? Staat azijn op de lijst van toegelaten middelen?
- Meer natuur toelaten in je bedrijf
- In de fruitteelt loopt iedereen met een loepje in zijn zak. Daar is FAB een succes, hoe komt dit? Door jarenlang leren van elkaar. Maar hoe moeten we dit bij de groenteteelt en de akkerbouw ingang doen vinden?
- We hebben middelen (beheerovereenkomsten = BO's), we moeten landbouwers die BO's hebben helpen met kennis opbouwen en uitwisselen, met het in de praktijk brengen.
- In de biolandbouw heeft men het systeem waarbij een boer kan erkend worden als adviseur. En bij andere boeren langsgaat om hen te adviseren. Hij deelt dus zijn kennis met andere boeren en wordt daar ook voor betaald. Dit zou ook voor FAB kunnen werken.
- Je bereikt niet iedereen. Hoe voorbij die groep overtuigden geraken? Wat zijn de triggers voor hen? Vaak is dit een probleem van tijd. Bijvoorbeeld een boer die in een samenwerkingsverband zit met 3 boeren. De ene boer heeft tijd om zich met kennis bezig te houden. Maar een boer die alleen werkt heeft dat wss niet.
- We moeten de sleutelfiguren (goede voorbeelden) ondersteunen. ~ boer als adviseur. Vb. paar sleutelfiguren in elke regio, die we als overheid kunnen ondersteunen. Zij kunnen de kennis verspreiden.
- Aandacht voor de prijzen voor landbouwproducten. Die zijn zo slecht. En dan moeten we de landbouwer overtuigen om iets nieuws te doen. In combinatie met verbreding zijn er wel mogelijkheden.
- Zet een aantal landbouwers die werken rond FAB, samen met landbouwers die het niet doen. Laat beiden aan het woord, en laat hieruit een discussie volgen. Opmerking: deze opdeling mag niet te veel zwart-wit zijn.
- FAB = zeer breed thema, moeilijk om het als "label" te verkopen aan consumenten omdat het zo breed is.
- Belangrijk: hoe kan je de inspanningen die gebeuren rond FAB economisch valoriseren? Onderzoekresultaten moeten vertaald worden in euro's, want anders raak je niet voorbij de groep van believers.

